

Uit: *LOVER* 81/3

Foto: Robertine Romeny

Pornografie: propagandamachine voor vrouwenhaat (1981)

Ineke van Mourik

In dezelfde tijd dat ruiten van pornoshops werden ingegooid, verf door pornobioscopen vloog, de sloten van deze vrouwenhatende bedrijven met lijm werden dichtgekit, een grote anti-pornodemonstratie werd gehouden, en in de media, dankzij de feministen, de pornodiscussie herleefde, verscheen een aantal belangrijke feministische boeken over pornografie.

In dit stuk beperk ik mij hoofdzakelijk tot het bespreken van drie boeken: Laura Lederer (ed.), *Take back the Night* (1980); Kathleen Barry, *Female Sexual Slavery* (1979); Susan Griffin, *Pornography and Silence* (1981) (1). Zijdelings komt andere literatuur ter sprake.

Geschiedenis

Boeken over pornografie die ik uit de universiteitsbibliotheek haalde en die hoofdzakelijk de situatie van het westen bespreken, gaan bijna allemaal over censuur: zij geven een beeld van de geschiedenis van de vrijheid van meningsuiting (2).

Vóór de negentiende eeuw richtte de censuur zich meer op ongewenste zaken van religieuze en politieke aard.

In Engeland bijvoorbeeld dateert de *Obscene Publications Act* pas uit 1857. In 1868 kwam opperrechter Cockburn met een definitie van obscene. Iets wordt als obscene beschouwd als de aangeklaagde materie de strekking bezit de moraliteit te ondermijnen van degenen wier geesten opstaan voor zulke onzedelijke invloeden en in wier handen een zodanige publicatie zou kunnen vallen. Dit betekende dat een boek kon worden veroordeeld om een passage of enkele woorden. Met deze definitie van Cockburn deed het hypothetisch seksueel volkomen onervaren schoolmeisje van twaalf jaar haar intrede in de rechtszaal als criterium voor censuur. De literaire vrijheid van de voorafgaande eeuwen werd hierdoor drastisch aangetast (3). Maar ook niet-literaire werken gingen onder het mes zoals *Studies in the Psychology of Sex* van Havelock Ellis (1898). Ook iedere vooruitgang op het gebied van geboorteregeling werd geblokkeerd door het verbieden van informatie. Charles Bradlaugh en Annie Besant werden in 1877 vervolgd vanwege een heruitgave van Charles Knowlton's *The Fruit of Philosophy* (1832), een brochure over geboorteregeling (4). In Amerika en andere westerse landen zien we een zelfde soort ontwikkeling.

In de jaren zestig van onze eeuw volgt de kentering. De strijd wordt, behalve om vrijheid van meningsuiting, ook gevoerd tegen de betutteling van bovenaf inzake seksualiteit en erotiek. De verborgen en in het geniep beleefde seksualiteit moet worden bevrijd uit de kerker der voortplanting. De lustbeleving wordt in plaats van zondig nu aangeprezen als een bevrijdende en gezondmakende kracht in ieders leven. De NVSH (Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming) is een van de grote ijverars voor de bevrijding van de erotiek. Haar publicaties, en de vele andere die in die jaren het licht zien, maken onder andere dit tijdperk tot dat van de Seksuele Revolutie. Een populair boekje uit die tijd van het enthousiaste echtpaar Kronhausen, *Wat is Pornografie*, beleefde druk na druk en geeft een aardig beeld van het vrijheidsdenken van die tijd.

Feministische kritiek

De oorlog woedt vooral tussen de moralisten uit kerkelijke conservatieve kringen en de liberalen. De liberalen zullen het uiteindelijk op alle mogelijke gebieden winnen. Maar de verworven vrijheid krijgt al snel een knauw in de jaren zeventig door kritiek van feministische zijde.

In 1978 wordt in San Francisco een grote feministische conferentie over pornografie gehouden. 's Nachts trekken de vrouwen in een grote 'Take back the Night'-demonstratie door het pornodistrict van de stad. Voor die tijd werden er al acties gevoerd tegen pornografie, maar dit is de eerste keer dat vrouwen uit het hele land bijeen komen om de destructieve gevolgen van porno te bespreken. De artikelen over porno die na die tijd in diverse tijdschriften verschenen en die al eerder waren

verschenen werden door Laura Lederer in de reader *Take back the Night* gebundeld. Uit haar inleiding:

'Tot voor kort waren er slechts twee benaderingen in de pornografie-kwestie: de conservatieve benadering die er vanuit gaat dat pornografie immoreel is omdat het menselijk lichaam wordt getoond; en de liberale benadering die pornografie ziet als een manier om onze menselijke seksualiteit uit te breiden. Dit boek biedt een derde en feministisch perspectief: Dat pornografie de ideologie is van een cultuur die verkrachting, vrouwenmishandeling en andere geweldsmisdrijven tegen vrouwen bevordert en toestaat.'

Catharsistheorie

Uit dit boek blijkt al snel dat we de voorstanders van pornografie niet alleen moeten zoeken in de kringen van de liberalen, die porno gelijkstellen met erotiek. Er zijn voorstanders die pornografie zien als een hygiënische maatregel, een noodzakelijk kwaad: pornografie als uitlaatklep voor gewelddadigheid van mannen tegen vrouwen. De pornografische fantasie zou gewelddadigheid in werkelijkheid voorkomen. Met een mooi woord wordt dit wel de catharsistheorie genoemd. Maar stel je voor zeggen Diana Russell en Laura Lederer, dat vrouwen die vaak de behoefte voelen om hun kinderen te slaan, naar filmhuizen zouden gaan om daar naar films te kijken waarin ouders hun kinderen slaan. Denk je nou echt dat die films kindermishandeling voorkomen? En zo kan ik er nog wel een paar verzinnen. Heeft antisemitische propaganda de miljoenenmoord op joden kunnen voorkomen? Elke vervolging, of dit nu heksen, homoseksuelen, zigeuners, of wie dan ook zijn, wordt voorafgegaan door propaganda om deze vervolgingen te legitimeren.

'*The Treatment is the Disease*' (de behandeling is de ziekte), zegt Susan Griffin in haar artikel in het boek van Lederer over de catharsistheorie. Als er namelijk echte catharsis zou optreden dan zou de behoefte aan geweld verdwijnen. De praktijk van de pornografie-business wijst echter in tegenovergestelde richting: de aanvankelijke soft-porno wordt steeds harder (de porno-industrie breidt zich steeds meer uit, en ook op andere gebieden (advertenties, reclame, verpakkingen, boeken- en tijdschriften covers, zogenaamde emancipatoire literatuur) grijpt de pornogeest om zich heen (5). Wat wel de seksualisering van de ons omringende wereld wordt genoemd zou je mijns inziens beter pornografisering kunnen noemen. De reden waarom zoveel mannen zo dol zijn op de catharsistheorie is volgens Griffin dat zij zichzelf graag zien als van nature gewelddadig. Maar de mens-man behoort ook beschaafd te zijn, verheven boven zijn natuur. Pornografie is de speelkamer waarin mannen hun verschrikkelijke nostalgie en verdriet vanwege het vermeende verlies van deze oergewelddadigheid nog eens kunnen uitleven en herbelevan, zegt Griffin.

Seksistische propaganda

Het stiekem 'vieze plaatjes' kijken, of in het geniep naar de hoeren gaan, heeft in de twintigste eeuw langzamerhand plaatsgemaakt voor meer openlijk gedrag. Openlijk gedrag dat door liberalen wordt beschouwd als iets dat je bevrijdt uit een enge en onbevrijde wereld en dat in wezen goed is. Of wordt beschouwd als iets dat in wezen weliswaar slecht is maar dat je, doordat je je ermee verbindt bevrijdt van je slechtheid (de gewelddadigheid tegen vrouwen). Het is tegenwoordig bovendien

modern om te coquetteren met je slechtheid maar met werkelijk inzicht in die slechtheid en eventuele revolutionaire verandering heeft dit naar mijn mening vaak niets te maken.

Tegenover de bevrijdende weldaad of de cathartische weldaad van porno als uitlaatklep van mannelijke agressie stellen feministen dat porno juist de gewelddadigheid en vrouwenhaat bevordert en in stand houdt.

Van Robin Morgan, een van de eerste feministen die een aanval opende op porno, komt de uitspraak: 'Pornografie is de theorie en verkrachting is de praktijk'. Deze uitspraak, versimpeld tot 'porno veroorzaakt verkrachting', vinden we in feministische pamfletten en literatuur veelvuldig terug, en even zo vaak wordt deze in de mannelijke pers of literatuur geridiculiseerd of wetenschappelijk ontkracht.

In het artikel '*Theory and Practice: Pornography and Rape*' (Lederer) legt Morgan uit wat zij met haar uitspraak bedoelt. Zij spreekt niet over een duidelijk causaal verband maar zij beschouwt pornografie als seksistische propaganda. Binnen deze propaganda is de schending, verkrachting of seksuele vernedering van een individuele vrouw de metafoor voor mannelijk gedrag dat leidt tot oorlogsvoering, verkrachting van de overwonnenen, imperialistische politiek, slachtpartijen van dieren en de verwoesting van de aarde zelf.

Onderzoek bewijst niets

Section IV van *Take Back the Night* gaat helemaal over wetenschappelijk onderzoek in verband met pornografie. In 1969 concludeert *The Presidents Commission on the Causes and Prevention of Violence* in de V.S. op basis van research dat (algemeen) geweld in de media personen ertoe kan brengen agressief te handelen. Een jaar later concludeert *The Commission on Obscenity and Pornography* op basis van wetenschappelijk onderzoek dat pornografie (toch ook een vorm van geweld) geen noemenswaardig antisociaal gedrag bevordert. Het eerste onderzoek ging uit van een imitatiemodel (hoe meer je ziet hoe meer je het gaat nadoen). Het andere van het catharsismodel (hoe meer je ziet hoe minder je het gaat nadoen). Et voilà, twee verschillende conclusies. Irene Diamond verklaart deze verschillen als volgt:

'We kunnen deze verschillen alleen begrijpen in het licht van de heersende liberale ideologie van de laat zestiger jaren. Geweld van de kant van de gewone burgers werd in een tijd van burgerlijke onrust als iets onwenselijks beschouwd, terwijl seks midden in de zogenaamde seksuele revolutie als een onveranderlijk goed werd beschouwd.' (Lederer).

De catharsistheorie werd ondersteund door een Deens onderzoek uit 1973 van Berl Kutchinski. In het begin van de jaren zestig was pornografie vrijgegeven in Denemarken en als gevolg daarvan zouden de seksuele misdrijven, waaronder verkrachting, drastisch zijn gedaald. Niet alleen werd de niet-schadelijkheid aangetoond maar pornografie zou bovendien een heilzame werking hebben op zowel de van nature agressieve man als op het slachtofferlot van vrouwen.

Helaas schort er het een en ander aan dit beroemde onderzoek. In diezelfde tijd werd homoseksuele prostitutie bijvoorbeeld niet meer in de statistieken opgenomen, waardoor er vanzelfsprekend een daling in de cijfers van seksuele misdrijven ontstond. Bij nadere beschouwing bleek bijvoorbeeld dat het aantal verkrachtingen niet was afgenomen. In 1976 publiceerden J.H. Court en Victor Backy

nieuwe gegevens die wezen op een forse stijging van het aantal verkrachtingen in Denemarken. Nu zegt mij dit gegeven ook weinig over het causale verband tussen pornografie en verkrachting. Het kan evengoed zijn - en dat is zelfs heel aannemelijk - dat de aangiftebereidheid van verkrachting onder invloed van de vrouwenbeweging is toegenomen. Het enige dat je kunt concluderen, en dat doet Irene Diamond ook, is dat het Deense onderzoek niet heeft bewezen dat het vrijgeven van porno leidt tot daling van seksuele misdrijven tegen vrouwen.

Status quo

Pauline Bart en Margaret Jozsa sommen in hun artikel '*Dirty Books, Dirty Films and Dirty Data*' (Lederer) een aantal punten van methodologische kritiek op dat geldt voor het meeste onderzoek:

- de termen 'pornografie', 'erotica' en 'expliciet seksueel materiaal' worden door elkaar gebruikt.
- het meeste onderzoek werd gedaan toen porno nog voornamelijk soft-porno was.
- de meeste onderzoekers zijn mannen en hun subjecten ook.
- het effect van porno op vrouwen is onvoldoende bestudeerd (6).
- het catharsismodel waar de onderzoekers impliciet of expliciet vanuit gaan deugt niet omdat niets erop wijst dat verkrachtingen zijn afgenomen.
- het imitatiemodel is ook inadequaat omdat het uitgaat van de mens als tabula rasa, als kneedbare was.

Zij besluiten hun opsomming met de waarschuwing dat we kritisch moeten staan tegenover wetenschappelijke waarheden. De geschiedenis van de wetenschap laat zien dat wetenschap niet waardevrij is, en dat wetenschappers dat ook niet zijn. De geaccepteerde paradigma's dienen maar al te vaak de status quo. Seksisme is de statu quo, zeggen de schrijfsters en pornografie is een van de factoren die een seksistische maatschappij in stand houden.

Belangenstrijd

Tegenover de onderzoeken die de niet-schadelijkheid van pornografie aantonen staat nieuw onderzoek dat in tegenovergestelde richting wijst. Zie hiervoor vooral het artikel van Diana Russell, '*Pornography and Silence: What does the new research say?*' Het blijft helaas nodig dat er dit soort tegenwicht-onderzoek wordt gedaan.

Maar of nu de ene wetenschapper zwaait met een map waarop staat 'niet-schadelijk' en de andere met een bundel papieren waarop staat 'schadelijk', beiden leggen het accent op een min of meer causaal verband dat er zou bestaan tussen pornografie en een bepaald soort gedrag. Daarmee gaan ze voorbij aan de essentie van pornografie. Ik denk dat het ons om meer gaat dan om een simpel causaal verband:

- Afgezien van de gevolgen van pornografie is pornografie op zich een geweldsdaad tegen vrouwen. En wel op tweeërlei wijze: De afbeeldingen zijn beledigend en vernederend voor alle vrouwen en de vrouwen die hun geld verdienen in de pornobusiness worden vaak op grove of subtiele wijze hiervoor misbruikt en uitgebuit (7).

- Door pornografie als een apart verschijnsel te benaderen, wordt het losgekoppeld van de 'normale' situaties waarin de meeste vrouwen en mannen zich bevinden. Ook mannen en vrouwen die geen porno lezen of maken, hebben deel aan een cultuur die wordt beheerst door het pornografisch denken. Ik kom hier later bij de bespreking van *Female Sexual Slavery* op terug.

- We zullen ook andere vragen moeten stellen en afhankelijk daarvan verschillende onderzoeksmodellen moeten hanteren. En zo'n vraag is bijvoorbeeld: In welke perioden in de geschiedenis zien we een hausse in vrouwvijandige literatuur, waaronder porno? Er zijn aanwijzingen dat pornografie, behalve een reactie op een puriteins tijdperk, ook een reactie is op de toenemende emancipatie van vrouwen. Andere vragen: Hoe zit de porno-industrie in elkaar? Wie profiteren er? Op welke wijze laten vrouwen zich misbruiken of worden ze misbruikt? De pornografie-discussie is in zijn meest grove vorm (feministen contra voorstanders) een belangenstrijd waarin het belang van vrouwen indruist tegen het belang van mannen. In de discussie over dit laatste krijgen feministen vaak naar hun hoofd geslingerd dat zij de nieuwe inquisiteurs zijn, de nieuwe moralisten die de censuur weer willen invoeren. Section V van *Take Back the Night* gaat uitvoerig in op deze discussie.

Censuur

Als er misleidende of vernederende informatie in de media verschijnt over negers, joden, gastarbeiders, homofielen of een andere minderheidsgroepering en er wordt tegen geprotesteerd dan lees ik nooit: daar mag je niet tegen protesteren want zo breng je de vrijheid van meningsuiting in gevaar. Als vrouwen protesteren tegen het vrouwvernederende in pornografie dan wankelt ineens een door grimmige strijd verworven vrijheid.

Wendy Kaminer zegt hierover: 'Feministen hoeven en moeten geen voorstanders zijn van censuur, maar we hebben wel het recht om ons politiek te organiseren en te protesteren tegen zaken die vernederend en gevaarlijk voor vrouwen zijn.' Zij neemt een radicaal standpunt in inzake eventuele bemoeienissen van bovenaf. Uiteindelijke wettelijke oplossingen bestaan niet,' zegt ze. De feministische beweging tegen pornografie moet een anti-smaad beweging blijven, die zich bezighoudt met onderwijs, *consciousness-raising* en de ontwikkeling van privéstrategieën tegen de porno-industrie. Als de strijd wordt gevoerd door de staat dan is dat een gevaarlijker macht dan de macht van de pornografie. Robin Yeaman neemt in haar artikel '*A political-legal Analysis of Pornography*' een ander standpunt in. Zij definieert pornografie als: elk gebruik van de media dat seks en geweld gelijkstelt. Met deze beperkte definitie kun je in ieder geval 'hard-core' pornografie wettelijk uitbannen, en vestig je tevens de aandacht op het feit dat vrouwen tegen pornografie zijn omdat het geweld tegen vrouwen bevordert. Maar dit laatste valt, zoals ik hierboven al heb gezegd, moeilijk te bewijzen.

Susan Brownmiller stelt voor om pornografie terug in de kast te zetten (*'Let's put Pornography back in the Closet'*). Zij zegt dat we een onderscheid moeten maken tussen de vrijheid om te publiceren en de vrijheid om openlijk te vertonen. Over dit laatste moet volgens haar de wetgever beslissen. Deze moet, 'gebruik makend van realistische en menselijke eigentijdse gemeenschappelijke maatstaven', uitmaken wat vertoond kan worden en wat niet.

Deze twee laatste auteurs overschatten mijns inziens de invloed van de wetgever op de mentaliteit. In ieder geval besteden zij te weinig aandacht aan de kracht van acties die volgens mij meer bijdragen aan een mentaliteitsverandering. Het wettelijk aanpakken van harde porno, waarin het geweld overduidelijk aanwezig is lijkt mij het meest haalbaar alhoewel het een druppel is op een gloeiende plaat in een samenleving die het geweld op alle mogelijke gebieden zo intens omhelst en er veel aan ontleent. Het voorstel van Brownmiller oogt op het eerste gezicht aantrekkelijk. Ook ik erger me vaak groen en geel aan wat mij ongevraagd wordt voorgeschoteld. Maar de pornografisering is al zo doorgedrongen in alle sectoren van de media dat er geen beginnen aan is. Bovendien is het onduidelijk wat Brownmiller bedoelt met die 'realistische en menselijke eigentijdse gemeenschappelijke maatstaven'. Daar zit 'm nou juist het probleem. Vrouwen hebben vaak andere belangen en maatstaven dan mannen.

Ik kom er niet helemaal uit in hoeverre wij de wetgever in onze strijd tegen pornografie moeten betrekken. Wel vind ik dat de wet in ieder geval betere bescherming moet bieden aan de directe slachtoffers van de porno-industrie: aan kinderen en vrouwen die door middel van allerlei smerige trucs worden gedwongen om aan de praktijken van de porno-maffia mee te doen.

De ideologie van cultureel sadisme

Het boek *Take Back the Night* telt vijfendertig artikelen die elk afzonderlijk een klein stukje van het pornoprobleem behandelen. Ik heb er maar enkele uitvoerig besproken maar over de volgende onderwerpen kun je in dit boek ook informatie vinden: kinderpornografie, pornografie en racisme, vrouwen in de porno-industrie, de profiteurs van de porno-industrie, lesbianisme en porno, waarom mannen porno lezen, acties tegen porno, erotiek als macht, en meer theoretische artikelen die een bredere analyse van pornografie proberen te geven. (Zie noot 1 voor opmerkingen over de Nederlandse uitgave)

Aan een bredere analyse van pornografie besteedt Kathleen Barry een belangrijk deel van haar boek *Female Sexual Slavery*. Loes Brunott wees in haar artikel over prostitutie in *Lover 80/4* al even op het belang van het boek maar liet het verder bij een vluchtige signalering.

In zijn oorspronkelijke betekenis betekent pornografie beschrijving van hoeren en hun activiteiten. Deze betekenis heeft zich langzamerhand uitgebreid naar beschrijving van seksuele activiteiten in het algemeen met de bedoeling seksueel te prikkelen.

Kathleen Barry hanteert een heel andere definitie van pornografie. Pornografie is volgens haar de ideologie van het cultureel sadisme. Wat zij hier mee bedoelt legt zij uit in hoofdstuk 9 van haar boek.

Cultureel sadisme is een sociale vorm die bestaat uit praktijken die seksueel geweld aanmoedigen en ondersteunen, het als normaal gedrag definiëren. Pornografie, als uiting van vrouwenhaat en minachting voor vrouwen, is volgens Barry een belangrijk medium om de boodschap van het cultureel sadisme uit te dragen. *'Of de pornografische ervaring al of niet tot seksuele fantasieën leidt die acting-out gedrag bevorderen, de essentie van die ervaring in termen van inhouden, emoties, en seksuele respons blijft een deel van iemands ervaring. En zoals elke ervaring wordt het*

een van de factoren die de persoonlijkheid vormen, het gedrag modelleren, waarden definiëren, attitudes beïnvloeden.'

Slavernij

Cultureel sadisme is meer dan alleen maar pornografie, zegt Barry. Het uit zich in allerlei vormen van seksuele slavernij van vrouwen. Haar definitie van dit laatste is heel breed: *'Seksuele slavernij van vrouwen is aanwezig in alle situaties waar vrouwen en meisjes hun onmiddellijke omstandigheden van bestaan niet kunnen veranderen; waar zij afgezien hoe zij in deze omstandigheden zijn beland, niet uit kunnen; en waar zij onderworpen zijn aan seksuele exploitatie.'* Deze definitie omvat zowel de georganiseerde handel in vrouwen en de door pooiers geëxploiteerde prostitutie als de privépraktijken van vrienden, echtgenoten en vaders die hun vrouwen en dochters mishandelen en seksueel misbruiken om macht over hen uit te oefenen. Zo bekeken is de seksuele slavernij van vrouwen niet iets dat zich incidenteel voordoet, maar iets waar de hele cultuur (en hier bedoelt zij niet alleen de westerse) van is doordrenkt en waar de patriarchale cultuur zijn bestaan aan ontleent. Want ook vrouwen die zogenaamd geen direct slachtoffer zijn van dit seksuele geweld hebben er indirect last van. Het creëert een toestand waarin al degenen die er eventueel het slachtoffer van kunnen worden, er bewust of onbewust rekening mee houden. Kathleen Barry spreekt in dit verband van seksueel terrorisme waarmee alle vrouwen te maken hebben of moeten leren leven.

Kathleen Barry heeft in haar boek enorm veel materiaal bijeengebracht om deze analyse te illustreren. Ze schrijft over de handel in vrouwen die nog steeds welig tiert en die oogluikend wordt toegestaan. Zij vertelt over de weerstanden die zij ontmoet tijdens haar onderzoek. (*) Ze besteedt een hoofdstuk aan prostitutie, of liever, aan de trucs van de souteneurs om de vrouwen uit te buiten. Ook andere vormen van geweld tegen vrouwen komen aan bod: vrouwenmishandeling, incest, verkrachting, genitale mutilatie, het verplicht de sluier dragen. Voortdurend trekt zij de lijn door naar de 'normale' situatie van vrouwen. De wijze waarop Barry dit doet maakt haar boek belangrijk voor verdere theorievorming en feministische strategie.

Pornographic Mind

Hoofdstuk 9 van het boek van Kathleen Barry heeft als titel: *'Pornography: The Ideology of Cultural Sadism'*. Het zou ook de titel van Susan Griffins boek kunnen zijn omdat zij hetzelfde onderwerp, maar dan uitvoeriger, aanpakt.

In haar boek *Pornography and Silence* laat Griffin zien dat pornografie geen uitdrukking is van erotisch gevoel en verlangen, geen liefde voor het lichaam, maar angst voor kennis van het lichaam, en een verlangen om eros het zwijgen op te leggen. In de proloog zegt Griffin dat menselijke vrijheid in de geschiedenis vaak een vrijheid betekent die tegenover die van vrouwen of de 'ander' (mannen en vrouwen van andere 'rassen', bijvoorbeeld joden) staat. De geest die dit soort vrijheid bepaalt noemt Griffin *'the chauvinist mind'*. Pornografie is de mythologie van deze *'chauvinist*

mind'. Om inzicht te krijgen in deze mythologie moeten we de beelden van de pornograaf ontcijferen. We zien dan:

- dat de lichamen van de vrouwen, die overmeesterd, gebonden, geslagen en zelfs vermoord worden, symbolen zijn van de kracht van de natuur;
- dat 'de vrouw' in de pornografie een verloren stuk van de ziel is, een stuk dat de pornograaf wil vergeten en ontkennen;
- dat we door kennis te nemen van dit verloren deel van de ziel eros kunnen ontdekken.

Dit is heel in het kort de kern van haar betoog. In plaats van '*chauvinist mind*' gebruikt Griffin vaak '*pornographic mind*', een geestesgesteldheid die zich niet beperkt tot het mannelijke deel der mensheid maar waar vrouwen evengoed deel aan hebben. Want het dominante denken wordt beheerst door de '*pornographic mind*'. Maar hoe valt dit te rijmen met het jarenlange verzet tegen pornografie dat pas in de jaren zestig werd gebroken?

Zijn de pornografen juist niet de revolutionairen van de verbeelding die lijnrecht ingingen tegen de status quo? In het hoofdstuk '*Sacred Images*' laat Griffin een interessante parallel zien tussen pornografie en het joods-christelijk denken.

Metafysica van de pornografie

De pornograaf reduceert de vrouw tot een ding, tot een geheel materieel object zonder ziel, dat alleen fysiek 'bemind' kan worden. Maar de kerk en de joods-christelijke cultuur geven ons hetzelfde ethos. Ook zij stellen cultuur tegenover en boven de vrouw en de natuur. De metafysica van de pornografie vertoont een opvallende gelijkenis met de metafysica van het christendom. Griffin gebruikt het beeld van de pornografie als een modern gebouw, dat gebouwd naast de kathedralen, rust op dezelfde fundamenten als die kathedralen. '*Elk thema, elke attitude, elke glimp van pornografisch gevoel heeft zijn oorsprong in de kerk.*' Zowel de kerk als de pornografen projecteren datgene wat zij haten en willen ontkennen in

zichzelf, in hetzelfde slachtoffer.

Als een man door het lichaam van een vrouw in verleiding wordt gebracht dan wordt hij herinnerd

aan zijn eigen lichaam. Zijn lichaam heerst over zijn geest. Maar voor dit laatste is hij juist zo bang. De pornograaf wil wraak nemen op het lichaam dat hem vernedert, zegt Griffin. Door het te onthullen, ten toon te stellen, door het te vernederen, denkt hij het onder controle te houden. De superioriteit van de geest over het lichaam moet iedere keer weer bewezen worden en eindeloos worden herhaald, omdat de vrouw nooit echt tot object kan worden gemaakt. Echte objecten, zoals een tafel of een stoel hoef je niet voortdurend te domineren. Bovendien kun je met objecten liefdevol omgaan, maar de objectificatie van vrouwen gaat in de pornografische geest altijd gepaard met vernedering. Griffin laat zien dat de kerk het lichaam van de vrouw ook als vernietigend voor de ziel van de man ziet.

Wat we in de pornografie 'de man' en 'de vrouw' noemen representeert volgens Griffin in werkelijkheid een wezen dat verdeeld is in geest en lichaam. Vanuit deze opvatting verklaart Griffin de toenemende gewelddadigheid van de pornografische beelden. Elk beeld dat de pornograaf creëert, herinnert hem aan zijn eigen natuur. Voor elke kop die hij van de draak slaat komen er meer, omdat de beelden die hij wil ontkennen en vernietigen ook in hemzelf zitten. De verbintenis tussen de geest en het lichaam wordt vervangen door een verlangen naar de dood en de vernietiging van het vrouwelijke. Want alleen wat dood is kan echt worden overheerst. Het idee dat cultuur en natuur, geest en lichaam onverenigbaar zijn heeft een lange traditie zegt Griffin. In het hoofdstuk *'Death of the Heart'* gaat zij uitvoerig op deze traditie in.

Crisis van de geest

Racisme en pornografie zijn beide uitingen van een chauvinistische geest, zegt Griffin in het hoofdstuk *'The Sacrificial Lamb'*. Een geest die al zijn angsten in een ander projecteert, die ander als inferieur ziet en zichzelf als superieur. In het fascisme komt de chauvinistische geest het duidelijkst tot uiting. Griffin wijst op het feit dat de fascistische geest zich beroept op de natuur. Maar daarbij mystificeert hij kennis van de natuur en plaatst zich boven de natuur. Hij beweert aan de ene kant dat hij wordt gedreven door zijn natuur om zijn eigen ras zuiver te houden. Aan de andere kant ervaart hij de natuur als het andere. De natuur is 'vrouwelijk', is 'zij', is 'irrationeel'. Griffin spreekt op een heel andere manier over de natuur (8). Zij wijst op een crisis in de geest waarin het 'mannelijke' en het 'vrouwelijke' met elkaar een strijd leveren.

In de periode voor het Derde Rijk leek de dominante orde te falen. Er waren uiterlijke tekenen van instorting: economische crisis, inflatie, armoede, werkloosheid. Maar Europa zat ook in een andere crisis zegt Griffin: de crisis van de geest. Her en der waren er tekenen dat de geest zich wilde verenigen met de materie, dat de ziel weer terug wilde in het lichaam. In de werken van Bauhaus, Einsteins theorie van de relativiteit, de schilderijen van Paula Modersohn-Becker, de poëzie van Rilke, de psychoanalytische theorie van Reich en Gross, ziet Griffin een zoeken naar een oude heelheid (wholeness). In diezelfde tijd zien we dat vrouwen zich meer en meer gaan emanciperen en dat de joden (in de antisemitische geest geassocieerd met het vrouwelijke) meer en meer assimileren in de Duitse cultuur.

Maar de chauvinistische geest geeft zich niet zomaar gewonnen en zeker in een tijd van crisis krijgt deze geest de kans om zich te laten gelden. Als de verachte 'ander' (jood, vrouw) het gebied van de

cultuur betreedt dan volgen er repercussies. De chauvinistische geest zoekt een uitweg uit de crisis waarin hij zich bevindt, via een massa misleidingssysteem zoals het antisemitisme dat niet los staat van een diepgewortelde vrouwenhaat. Griffin ziet iets dergelijks nu ook gebeuren. De chauvinistische geest, waarvan mannen de belangrijkste dragers zijn, bevindt zich nog steeds in een crisis. De ideologie van pornografie probeert hier op gewelddadige wijze een uitweg voor te bieden. Het boek van Susan Griffin is een goede aanvulling op de andere twee hier besproken boeken. Ik heb in het kort de lijn van haar filosofisch betoog aangegeven en daarbij de structuur en het taalgebruik van het boek tekort moeten doen. Griffin schrijft in een filosofische, poëtische taal. Vóór de hoofdstukken staan korte poëtische stukjes die een inleiding vormen op wat komen gaat. Door haar hele betoog lopen zes levensgeschiedenissen die zij beschrijft vanuit een cultuur die wordt beheerst door de '*pornographic mind*'. Aanvankelijk moest ik wennen aan haar stijl en soms irriteerden mij de vele herhalingen. Maar door haar wijze van schrijven probeert zij de lezer(es) op diverse niveaus te raken. Zij schrijft als het ware om de dingen heen. Dat is ook de functie van de herhalingen. In net iets andere bewoordingen probeert zij nuanceringen aan te brengen. Als iemand haar zou vragen: 'Maar wat is dan erotiek?', dan zal zij een voor rationalisten onbevredigend antwoord geven. In haar laatste hoofdstuk '*Eros: The Meaning of Desire*', probeert zij eros op te roepen en niet te benoemen. Elk benoemen zou eros tot iets levenloos, iets bloedeloos maken. En dat is precies wat pornografie doet: Pornografie legt Eros het zwijgen op.

Noten

1) LAURA LEDERER (ed.), *Take Back the Night. Women on Pornography*, New York: Morrow & Co., 1980 In 1982 publiceerde uitgeverij Sara een vertaling van het boek van Laura Lederer, *Take Back the Night* onder de titel *Heksennacht. Feministische visies op Pornografie*. Ingeleid en samengesteld door Ria van Hengel en Ineke van Mourik. De bundel werd deels vertaald, waar nodig ingekort en aangevuld met een paar Nederlandse artikelen: Yvonne Quispel: *Pornografie is vrouwendiscriminatie. Over de functie van het (straf)recht*. Ineke van Mourik: '*Wegens vrouwenhaat gesloten*'. *De strijd tegen porno*. Nog tweedehands te krijgen via Boekwinkeltjes. KATHLEEN BARRY, *Female Sexual Slavery*, New York: Avon Books, 1981

SUSAN GRIFFIN, *Pornography and Silence. Culture's Revenge Against Nature*, London/New York: Harper & Row, 1981

2. Zie C. VAN EMDE BOAS, *Inleiding tot de studie van pornografie*, Den Haag: NVSH, 1966. IDEM, *Obsceniteit en pornografie anno 1966*, Den Haag, 1966.

ALEC CRAIG, *The Banned Books of England and Other Countries*, London, 1962.

EBERHARD KRONHAUSEN EN PHYLLIS KRONHAUSEN, *Wat is pornografie? Eros en de vrijheid van drukpers*, Den Haag: Bert Bakker/Daamen, 1976 (de Slegte).

MONTGOMERY HYDE, *Zestig eeuwen pornografie. De historie en ontwikkeling der pornografie van oud-testamentische tijden af tot en met de twintigste eeuw*, Amsterdam: Strengholt's Uitg. Mij., 1966.

3. Een van de meest geruchtmakende zaken op literair gebied (in Engeland en Amerika) was wel het hysterisch gekrakeel rond *The Well of Loneliness* van Marguerite Radclyffe Hall, een boek met een lesbisch thema.
4. In de Verenigde Staten werd de Cockburn-definitie neergelegd in de *Comstockwetten* (1879). Ook hier werd iedere vooruitgang op het gebied van geboorteregeling door deze wetten geblokkeerd. Acties van Margaret Sanger en haar medestanders hebben er in de loop van 1915-1965 toe geleid dat - zonder dat de Comstockwetten werden afgeschaft - de verstrekking en verzending van contraceptiva en literatuur hierover in vrijwel alle staten van de V.S. mogelijk werd.
5. Zie MAAIKE MEIJER, 'Boekvervuiling, Vier vrouwenboeken voor de prullenbak', in: *De Volkskrant*, 15 augustus 1981.
6. In het boek van MARIE-FRANÇOISE HANS EN GILLES LAPOUGE, *Vrouwen, Pornografie en Erotiek* Amsterdam: De Arbeiderspers, 1979, kun je iets meer hierover vinden.
7. Zie hierover vooral: LINDA LOVELACE, *Ordeal. An Autobiography*, London: Star Book, 1981
8. Voor de *Amsterdamse Vrouwenkrant*, die Adrienne Rich met behulp van uit het verband gerukte citaten afschildert als het zusje van de heren fascistten, zal het wel weer een koud kunstje zijn om Griffin hetzelfde te verwijten.

Ook lezen:

ANDREA DWORKIN, *Woman hating*, New York: E.P. Dutton, 1974. Part two: Pornography, pp. 51-91

ANDREA DWORKIN, *Pornography: Men possessing Women*, New York: Putnam's, 1981, hard cover, Perigree, paperback, 1981 London: The Women's Press, 1981 (oktober)

(*) In de jaren tachtig bracht Kathleen Barry een bezoek aan Nederland om te praten over haar boek *Female Sexual Slavery*. Tijdens een ontmoeting vertelde zij me dat ze tijdens haar onderzoek enorm was bedreigd door mannen die zich bezighielden met vrouwenhandel en pornografie. Het werd haar teveel. Die onderwereld van criminelen was te machtig en teveel verweven met de bovenwereld om met haar schrijven een verschil te kunnen maken. 'Ik wil iets heel anders, iets positiefs. Ik wil een biografie schrijven over Susan B. Anthony.' Dat deed ze. In 1988 verscheen de biografie die vrij recent weer werd herdrukt.